

М.М. ФЕДОРОНЧУК

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, Київ, 016001, Україна
e-mail: m_fedoronchuk@ukr.net

**ТИПІФІКАЦІЯ ТА КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ
ОПИСАНИХ З ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ
ВІДІВ РОДИНИ *APIACEAE* LINDL.: РОДИ
ANTHRISCUS PERS. — *FERULAGO* C. KOCH**

Ключові слова: вид, тип, *Apiaceae*, типіфікація, таксономія, номенклатурна комбінація, поширення, екологічні особливості, Україна.

Родина зонтичні (*Apiaceae* Lindl., *Umbelliferae* Juss.) — одна з чисельних за видовим складом у флорі України. Її критико-систематичному вивченю присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних ботаніків, які описали з цієї території 74 види. Частина з них зараз розглядаються як синоніми.

У даній публікації наведено 21 вид з родів *Anthriscus* Pers. — *Ferulago* C. Koch, що описані з України. Ми не ставили перед собою завдання докорінного критичного перегляду всього видового складу родини *Apiaceae* флори України, щоправда, в деяких критичних групах ми все ж зробили таксономічну ревізію. Але основна наша мета — наведення повного списку видів родини зонтичних, описаних з території України (зокрема і тих, що в даний час приймаються за синоніми), та їх типіфікація (лектотипіфікація) на основі аналізу даних протологів і автентичних зразків. У міру необхідності викладаємо свої міркування відносно таксономічного статусу деяких таксонів. Для видів, які в даний час визнані самостійними, вказані також екологічні особливості та характер поширення в Україні. Список видів наводиться за алфавітним порядком (по родах і видах). У даному повідомленні наводяться лише види родів від *Anthriscus* Pers. до *Ferulago* C. Koch. Види інших родів родини зонтичних будуть подані в наступних публікаціях.

***ANTHRISCUS* Pers.**

1. *A. caucalis* M. Bieb. 1808, Fl. Taur.-Cauc., 1: 230; Cannon, 1968, Fl. Europ., 2: 326; Чернова, 1972, Опред. высш. раст. Крыма: 339; Котов, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 229; Виноградова, 2004, Fl. Вост. Европы, 11: 428. — *Caucalis scandicina* Web., 1780, in Wigg., Prim. Fl. Holsat.: 23, nom. illeg. — *Anthriscus scandicina* (Wigg.) Mansf. 1936, Feddes Repert. 46: 309, comb. illeg.; Шиш., 1950, Fl. СССР, 16: 138; Станков, 1953, в Е. Вульф, Fl. Крыма, 2, 3: 163.

Вид описано з Криму: «In incultis Tauriae meridionalis passim obuius» (за протологом).

Lectotypus [M. Fedoronchuk, hoc loco]: «*Anthriscus caucalis* M. Ex Tauria» (V. Vinogradova, 1989, in herb. caucas. sector, LE).

— На кам'янистих схилах, біля доріг у Криму (в передгір'ї, на Керченському п-ові та Південному березі).

2. *A. elatior* Besser, 1822, Enum. Pl. Volhyn.: 55; Шишкін, 1950, Фл. ССР, 16: 128, pro syn. *A. sylvestris* (L.) Hoffm.; Котов, 1955, Фл. УРСР, 7: 491, pro syn. *A. sylvestris* (L.) Hoffm. — *A. procerus* Besser, 1822, l. c.: 13, 55.

Вид описано з Волині і Поділля: «Utraque Volhyniae et Podoliae sylvaticarum incola» (за протологом).

Lectotypus [M. Fedoronchuk, hoc loco]: «*Anthriscus elatior* mihi [...]. *A. sylvestris* Prim. [...]. E. Volhyn.» (KW).

Примітка. Автентичний зразок, обраний нами за лектотип, зберігається в колекції В. Бессера. Він змонтований на двох гербарних аркушах. На одному з них, де міститься верхня частина рослини (з квітучим суцвіттям і плодами), є вищечитована етикетка. *Anthriscus procerus* Besser, уперше наведений у вищечитованій праці Бессера на с. 13 ним же, на с. 55 було перейменовано на *A. elatior*.

3. *A. humilis* Besser, 1820, Catal. Hort. Crem., Suppl., 4: 3 et in Schult, 1820, Syst. Veget., 6: 522; Besser, 1822, Enum. Pl. Volhyn.: 13; Шишк., 1950, Фл. ССР, 16: 131, pro syn. *A. nitida* (Wahl.) Garcke; Котов, 1955, Фл. УРСР, 7: 493, pro syn. *A. nitida* (Wahl.) Garcke.

Вид описано з Волині і Поділля: «Utraque Volhyniae et Podoliae» (за протологом).

Lectotypus [M. Fedoronchuk, hoc loco]: «*Anthriscus humilis* mihi [...]. Prim. [...]. E Galicia. Fol. [...]» (KW).

Примітка. Обраний за лектотип автентичний екземпляр розміщений на двох гербарних аркушах (з нижньою і верхньою частинами рослини). Крім цитованого екземпляра, в колекції Бессера є ще один автентик з етикеткою: «*Anthriscus humilis* mihi».

BIFORA Hoffm.

1. *B. radians* M. Bieb. 1819, Fl. Taur.-Cauc., 3: 233; Шишк., 1950, Фл. ССР, 16: 202, табл. 17, рис. 2; Котов, 1955, Фл. УРСР, 7: 506; він же, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 230; Чернова, 1972, Опред. высш. раст. Крима: 344; Виноградова, 2004, Фл. Вост. Європы, 11: 413.

Вид описано з Криму: «Ex Tauria», але у протолозі не вказане конкретне місцезростання.

Lectotypus [M. Fedoronchuk, hoc loco]: «*Coryandrum testiculatum*. Ex Tauria. Specimina major. Nikita [....]. Steven, 1816» (Ju. Menitzky, 1990, in herb. caucas. sector, LE).

— На сухих схилах у Хмельницькій, Вінницькій, Миколаївській, Херсонській областях, а також у Криму.

CACHRIS L.

1. *C. alpina* M. Bieb. 1808, Fl. Taur.-Cauc., 1: 217; Б. Федч., 1950, Фл. ССР, 16: 257; Станков, 1953, в Е. Вульф, Фл. Крима, 2, 3: 177; Чернова, 1972, Опред. высш. раст. Крыма: 345; Котов, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 231, pro syn. *Prangos trifida* (Mill.) Herrnst. et Heyn.; Виноградова, 2004, Фл. Вост. Европы, 11: 421, pro syn. *P. trifida* (Mill.) Herrnst. et Heyn.

Вид описано з Криму: «... in summis Tauriae montibus» (за протологом).

Lectotypus [M. Fedoronchuk, hoc loco]: «*Cachrys alpina* nova (*Cachrys an Libanotis* ? Pall. Ind. Taur.). ex summis Tauria montibus» (V. Vinogradova, 1973, in herb. europ. sector, LE).

— У лісах, на кам'янистих схилах, скелях, відслоненнях Гірського Криму.

CAUCALIS L.

1. *C. bischofii* Koso-Pol. 1915, Bull. Soc. Nat. Mosc. N. S., 29: 153; Шишк., 1950, Фл. ССР, 16: 173; Чернова, 1972, Опред. высш. раст. Крыма: 342; Котов, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 230; Станков, 1953, в Е. Вульф, Фл. Крима, 2, 3: 171, pro syn. *C. lappula* (Web.) Grande; Holub, 1964, Acta Horti Bot. Prag., 1963: 50, pro syn. *C. platycarpos* L. subsp. *muricata* (Bischoff) Čelak.) Holub; Виноградова, 2004, Фл. Вост. Европы, 11: 436, pro syn. *C. platycarpos* L. — *C. muricata* Bischoff, 1839, Delect. Sem. Horti Heidelb. et in Linnaea, 1840, 14, Lit. Ber.: 131, non Crantz (1707).

Вид описано з Криму: окол. Сімферополя, 1842; тип зберігається в Гейдельберзі (цит. за Фл. ССР, 16: 173).

— На сухих схилах у Криму (окол. Сімферополя).

2. *C. littoralis* M. Bieb. 1808, Fl. Taur.-Cauc., 1: 208; Шишк., 1950, Фл. ССР, 16: 171, pro syn. *Astrodaucus littoralis* (M. Bieb.) Drude; Котов, 1955, Фл. УРСР, 7: 501, pro syn. *A. littoralis* (M. Bieb.) Drude; Чернова, 1972, Опред. высш. раст. Крыма: 342, pro syn. *A. littoralis* (M. Bieb.) Drude; Котов, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 230, pro syn. *A. littoralis* (M. Bieb.) Drude.; Виноградова, 2004, Фл. Вост. Европы, 11: 435, pro syn. *A. littoralis* (M. Bieb.) Drude.

Вид описано з околиць Одеси: «Habitat ad littis Maris Nigri, circa portum Odessanum» (за протологом).

Lectotypus [M. Fedoronchuk, hoc loco]: «*Caucalis orientalis*, nova species videtur. Odessa, 1806, Steven. *C. littoralis* M.» (V. Byalt, 1993, in herb. caucas. sector, LE).

— На приморських пісках і дрібній гальці по берегах Чорного й Азовського морів.

3. *C. xanthotricha* Steven, 1856, Bull. Soc. Nat. Mosc., 29, 4: 353; Станков, 1953, в Е. Вульф, Фл. Крима, 2, 3: 171, pro syn. *C. leptophylla* L.; Шишк., 1950,

Фл. СССР, 16: 164, pro syn. *Torilis xanthotricha* (Steven) Schischk.; Чернова, 1972, Опред. высш. раст. Крыма: 340, pro syn. *T. xanthotricha* (Steven) Schischk.; Котов, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 229, pro syn. *T. xanthotricha* (Steven) Schischk.; Виноградова, 2004, Фл. Вост. Европы, 11: 434, pro syn. *Torilis leptophylla* (L.) Rchb.

Вид описано з Криму: «Crescit in valle Laspi» (за протологом).

Isolectotypus [M. Fedoronchuk, hoc loco]: «*Leptophylla*. In Tauria legit compere acc. a D. Prescott. 1832» (V. Vinogradova, 1972, in herb. europ. sector, pro «isotypus», LE).

— На кам'янистих схилах Південного берега Криму, зрілка.

CEREFOLIUM Hall.

1. *C. sativum* Besser, 1809, Prim. Fl. Galic., 1: 215; Besser, 1822, Enum. Pl. Vilhyn.: 13, pro syn. *Anthriscus sativus* (Besser) Besser, sine auct. comb.; Шишк., 1950, Фл. СССР, 16: 136, pro syn. *A. cerefolium* (L.) Hoffm.; Котов, 1955, Фл. УРСР, 7: 494, pro syn. *A. cerefolium* (L.) Hoffm.

Вид описано з Волині і Поділля: «Utraque Volhyniae et Podoliae sylvaticarum incola» (за протологом).

Typus: ?

Примітка. В Гербарії KW (колекція Бессера) є лише один зразок з визначенням: «*Cerefolium sativum* ? May. 1—22. Т. О.». Етикетка написана олівцем і не рукою Бессера, тому визнати його за автентичний немає достатніх підстав. У Гербарії LE автентичні екземпляри описаного Бессером виду таож відсутні.

2. *C. trichospermum* Besser, 1822, Enum. Pl. Volhyn.: 44, non Schult (1814), nec Lam. (1783); Шишк., 1950, Фл. СССР, 16: 137, табл. 9, рис. 4, pro syn. *Anthriscus longirostris* Bertol.

Вид описано з Поділля «Podol.» (за протологом).

Lectotypus [M. Fedoronchuk, hoc loco]: «*Ceropholium trichospermum* mihi (*Chaerophyllum*). E Podol. austr.» (KW).

CERVARIA Gaertn.

1. *C. angustifolia* Andrz. ex Trautv. 1883, Acta Hort. Petrop., 8: 395; Котов, 1955, Фл. УРСР, 7: 601, pro syn. *Peucedanum cervaria* (L.) Lapeyr., cum auct. comb. Cuss.

Вид описано з Правобережного Лісостепу: «Gubernium Kiev» (за протологом).

Typus: ?

Примітка: У «Флорі УРСР» (цит. пр.: 601) помилково вказано, що вид описано з Хмельницької обл. У Гербаріях KW і LE автентичні зразки виду відсутні.

2. *C. latifolia* Andrz. ex Trautv. 1883, Acta Hort. Petrop., 8: 395; Котов, 1955, Фл. УРСР, 7: 601, pro syn. *Peucedanum cervaria* (L.) Lapeyr., cum auct. comb. Cuss.

Вид описано з Правобережного Лісостепу: «Gubernium Kiev» (за протологом).

Typus: ?

Примітка: У «Флорі УРСР» (цит. пр.: 601) помилково вказано, що вид описано з Хмельницької обл. У Гербаріях *KW* і *LE* автентичні зразки виду відсутні.

***CHAEROPHYLLUM* L.**

1. *C. nitidum* Wahlenb. 1814, Fl. Carp. Princip.: 85; Шишк., 1950, СССР, 16: 131, pro syn. *Anthriscus nitida* (Wahlenb.) Garske; Котов, 1955, Фл. УРСР, 7: 493, pro syn. *Anthriscus nitida* (Wahlenb.) Garske.; Виноградова, 2004, Фл. Вост. Європи, 11: 428, pro syn. *Anthriscus nitida* (Wahlenb.) Garske.

Вид описано з Карпат: «in lucis frondosis planitiei Scepusiensis etiam inferalpinae passim frequenter ex. gr. in Lajbitzerwald copiosissime, in Langewald Kesmarken sium l. s. p.» (за протологом).

Typus: ? (зберігається в Упсалі; цит. за «Фл. СССР», 1950, 16: 132).

***DAUCUS* L.**

1. *D. australis* Котов, 1940, Ботан. журн. АН УРСР, 1, 2: 278; Шишк., 1951, Фл. СССР, 17: 218, pro syn. *D. carota* L.; Котов, 1955, Фл. УРСР, 7: 618, pro syn. *D. carota* L. var. *australis* (Котов) Котов, sine auct. comb.

Вид описано з околиць Миколаєва: «УРСР, м. Миколаїв, на Варварівській косі, піщаний схил (квітки і плоди). 11.08.1928, зібр. П. Опперман» (за протологом).

Holotypus: «*Daucus carota* L. Окр. Николаева. На Варваровской косе. Песчаный склон берега Буга. Довольно обыкновенно. 11.08.1928. Det. П. Опперман» (*KW*).

2. *D. bessarabicus* DC. 1830, Prodr., 4: 210; Шишк., 1950, Фл. СССР, 16: 171, pro syn. *Astrodaucus littoralis* (M. Bieb.) Drude; Котов, 1955, Фл. УРСР, 7: 501, pro syn. *A. littoralis* (M. Bieb.) Drude; він же, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 230, pro syn. *A. littoralis* (M. Bieb.) Drude.; Виноградова, 2004, Фл. Вост. Європи, 11: 435, pro syn. *A. littoralis* (M. Bieb.) Drude.

Вид описано з околиць Одеси: «ad littus Maris Nigri circa Odessam in Bessarabia merid.» (за протологом).

Typus: ?

Примітка. Тип (лектотип) зберігається, ймовірно, в Женеві (*G*); у гербаріях *KW* і *LE* автентичний матеріал відсутній.

***ERYNGIUM* L.**

1. *E. planum* L. 1753, Sp. Pl., 1: 233; Бобров, 1950, 16: 85; Котов, 1955, Фл. УРСР, 7: 478; він же, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 228; Виноградова, 2004, Фл. Вост. Європи, 11: 338.

Вид описано зі Східної Європи: «in Russia, Polonia, Austria, Helvetia» (за протологом).

Typus: ?

Примітка. Тип (лекотип) зберігається у Гербарії Ліннея (*LINN*). Не виключено, що із названих країн у розпорядженні К. Ліннея міг бути також матеріал з сучасної території України.

— На лісових галявинах, узліссях, на луках, схилах, біля доріг на більшій частині території України, крім Криму і Карпат, але зростає в Закарпатті.

***FALCARIA* Fabr.**

1. *F. neglectissima* Klokov, 1955, Фл. УРСР, 7: 636; 533; Котов, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 232, pro syn. *Falcaria vulgaris* Bernh.; Виноградова, 2004, Фл. Вост. Европы, 11: 435, pro syn. *Falcaria vulgaris* Bernh.

Вид описано з Асканії-Нової (Херсонська обл.): «RSS Ukr., dit. Chersonensis, Ascania-Nova, in steppa reservata ad hortum botanicum, 05.08.1928 et 14.05.1927 (folia)» (за протологом).

Isolectotypus [M. Fedoronchuk, hoc loco]: «*Falcaria vulgaris* Bernh. Херсонська обл., Асканія-Нова, ботанічний сад. На ділянці лісостепу, групою (цв.). 05.08.1928, Н. Осадча, № 494» (KW).

Примітка. Цитовані у першоописі виду синтипи, які за протологом зберігаються у гербарії *LE*, там відсутні (їх нам не вдалося віднайти). У гербарії *KW* зберігається вищечитований екземпляр, вибраний нами за ізолектотип, який повністю відповідає протологу.

— У степах і на степових схилах на півдні у степової зоні, зрідка.

***FERULA* L.**

1. *F. campestris* Besser, 1822, Enum. Pl. Volhyn.: 44; Шишк., 1951, Фл. ССРР, 17: 150, pro syn. *Ferulago campestris* (Besser) Grec.; Котов, 1955, Фл. УРСР, 7: 588, pro syn. *F. campestris* (Besser) Grec.; він же, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 237, pro syn. *F. galbanifera* (Mill.) C. Koch.; Виноградова, 2004, Фл. Вост. Европы, 11: 392, pro syn. *F. galbanifera* (Mill.) C. Koch.

Вид описано із Західної України: «in Galicia. Legit Dr. J. Kosinski» (за протологом).

Lectotypus [M. Fedoronchuk, hoc loco]: «*Ferula campestris* mihi. (*F. nodiflora* M.B.) E Podol. austr. Herb. W. Besser» (KW).

Примітка. У гербарії *LE* є два екземпляри, зібрани пізніше, ніж було описано вид (дата збору написана нечітко, ймовірно, 1827—1828 рр.: «*Ferula campestris* Besser. Legit in deserto [...]»). Етикетка написана не рукою Бессера, тому визнати дані екземпляри за типові немає достатніх підстав.

— На степових схилах, узліссях у Лісостепу і Степу.

2. *F. euxina* M. Pimen. 1980, Бюл. Гл. ботан. сада, 117: 27; Виноградова, 2004, Фл. Вост. Европы, 11: 389, pro syn. *F. orientalis* L.

Вид описано з Асканії-Нової (Херсонська обл.): «Ukraina australis, provincia Chesonensis, reservatum Askania-Nova, steppa «Uspenskaja»» (Южная Украина, Херсонская область, заповедник «Аскания-Нова», Успенская степь), 26.06.1928. Т.Н. Рыбакова (за протологом).

Holotypus: «Южная Украина, Херсонская область, заповедник «Аскания-Нова», Успенская степь», 26.06.1928. Т.Н. Рыбакова» (*MW*; *LE*, paratypus).

3. *F. sylvatica* Besser, 1822, Enum. Pl. Volhyn.: 44; Шишк., 1951, Фл. СССР, 17: 154, pro syn. *Ferulago sylvatica* (Besser) Rchb.; Котов, 1955, Фл. УРСР, 7: 586, pro syn. *F. sylvatica* (Besser) Rchb.; він же, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 237, pro syn. (Besser) Rchb.; Виноградова, 2004, Фл. Вост. Европы, 11: 392, pro syn. *F. sylvatica* (Besser) Rchb.

Вид описано з Волині і Поділля: «In pratis sylvaticis Volhyniae et Podoliae» (за протологом).

Lectotypus, isolectotypi [M. Fedoronchuk, hoc loco]: «*Ferula sylvatica* mihi. In pratis sylvaticis Volhyn. Herb. W. Besser» (V. Vinogradova, 1973, in herb. europ. sector, *LE*).

Примітка. В колекції Бессера (*KW*) зберігаються також два автентичні екземпляри з визначенням: «*Ferula sylvatica* mihi. (*Peucedanum officinale* Prim.). E Volhyn. Podol. et Galic.» та «*Ferula sylvatica* mihi. Banatus [...] 1819». Крім того, автентиком можна вважати екземпляр, зібраний з околиць Заліщиків і визначений Бессером як «*Peucedanum officinale* Willd», за який він раніше (1809, l. c.: 208) приймав даний вид, оскільки цитує його як синонім при описі *Ferula sylvatica* Besser.

— У лісах, на узліссях у Закарпатті, Західному і Правобережному Лісостепу.

***FERULAGO* C. Koch**

1. *F. taurica* Schischk. 1946, Ботан. журн. АН СССР, 31, 6: 3; Шишк., 1951, Фл. СССР, 17: 152; Станков, 1953, в Е. Вульф, Фл. Крыма, 2, 3: 199; Чернова, 1972, Опред. высш. раст. Крыма: 354; Котов, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 237; Cannon, 1968, Fl. Europ., 2: 433, pro syn. *F. campestris* (Besser) Grec.; Черепанов, 1995, Сосуд. раст. Рос. и сопред. госуд.: 34, pro syn. *F. galbanifera* (Mill.) C. Koch var. *brachyloba* Boiss.; Виноградова, 2004, Фл. Вост. Европы, 11: 392, pro syn. *F. galbanifera* (Mill.) C. Koch.

Вид описано з Криму: «in declivio meridionali jugi Ab-Dugi prope opp. Aluschta, fl. 09.07.1927, N. Poplavskaya; fr. 23.08.1927. N. Troitzky» (за протологом).

Lectotypus [M. Fedoronchuk, hoc loco]: «*Ferulago sulcata* (Desf.) Led. Крым, Хр. Аб-Душ. Государственный заповедник близ г. Алушты. Чакиистые нагреваемые склоны, 23.08.1927. Собр. Н. Троицкий» (V. Vinogradova, 1973, in herb. europ. sector, *LE*).

— У сухих степах, на схилах, скелях у Криму.

Рекомендую до друку
С.Л. Мосякін

Надійшла 28.12.2001

Н.М. Федорончук

Институт ботаники им. Н.Г. Холодного
НАН Украины, г. Киев

**ТИПИФИКАЦІЯ І КРИТИЧЕСКИЙ АНАЛІЗ ОПИСАНИХ
С ТЕРРИТОРІЇ УКРАЇНИ ВІДОВ СЕМЕЙСТВА APIACEAE LINDL.:
РОДЫ ANGELICA L. — FERULAGO C. KOCH**

В алфавитном порядке приведен 21 вид семейства зонтичных (*Apiaceae* Lindl., роды: *Angelica* L. — *Ferulago* C. Koch), из 74 описанных с территории Украины (включены также виды, которые сейчас рассматриваются как синонимы). Для каждого из них указаны литературная цитата, основная синонимика, номенклатурный тип и место его хранения. Для таксонов, которые в настоящее время признаны самостоятельными видами, приведены экологого-ценотические характеристики и распространение в Украине. Кроме того, в примечаниях даны номенклатурные и таксономические комментарии к некоторым критическим видам.

M.M. Fedoronchuk

M.G. Kholodny Institute of Botany,
National academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

**TYPIFICATION AND CRITICAL TAXONOMIC ANALYSIS DESCRIBED
FROM THE UKRAINE SPECIES OF THE FAMILIA APIACEAE LINDL.:
GENERA ANGELICA L. — FERULAGO C. KOCH**

The list of species of *Apiaceae* Lindl. (genera *Angelica* L. — *Ferulago* C. Koch) described from Ukraine, incl. Crimea, is presented. Typification were carried out on the base of the analysis of protologs and study of authentic herbarium material. Literature citations, basionym, type and place of keeping, ecological and chorological peculiarities and new taxonomical information are presented for each species.